

Kartor och ritningar

Landsarkivets bestånd av kartor och ritningar kan berätta en hel del – inte bara om skogskiftet och gränsdragningar eller prästgårdars planlösning. Här finns också möjlighet att studera olika framställningstekniker och material, fördjupa sig i kyrkogårdsdesign eller följa en viss arkitekts eller lantmätarens utveckling genom att jämföra nyare alster med äldre, för att bara ge några exempel. Denna vägledning presenterar de arkiv där kartor och ritningar främst återfinns samt ger en enkel genomgång av hur man söker i materialet.

Beståndet

Landsarkivet i Uppsala förvarar kartor och ritningar som ingår i ett stort antal olika arkivbildare. I huvudsak härrör kartorna och ritningarna från de lokala och regionala statliga myndigheternas arkiv, men det ingår många objekt även i de enskilda arkiven som finns på landsarkivet. Tidsmässigt spänner de från 1600-talets första hälft till 2000-talet. För närvarande uppgår beståndet till minst 65000 stycken, men antalet kommer till och med 2009 att fortsätta öka kraftigt. Det beror på att landsarkivet håller på att ta in de kyrkokommunala handlingarna där kartor och ritningar utgör en inte föraktlig del.

I *kyrkoarkiven* finns kartor över fastigheter som kyrkan äger eller ägt, främst prästgårdens mark. Från 1600-talet finns enstaka kartor, storskifteskartor från 1700-talet är inte så ovanliga, men 1800-talet och början av 1900-talet dominerar materialet. Kyrkoarkiven innehåller också ritningar, givetvis rörande kyrkan, men också över kyrkogårdarnas byggnader, prästgårdarna, församlingshemmen samt skolhusen. Det sistnämnda till följd av att kyrkan hade ansvar för skolan. Ritningarna domineras av modernt material, men enstaka finns så långt tillbaka som 1600-talet. Kyrkoarkiven innehåller också en mängd gravkartor och planer över kyrkogårdars anläggande. Kartor och ritningar i kyrkoarkiven har seriesignum R.

Domstolsarkiven innehåller en del kartor, rörande gräns- och fastighetstvister. I detta sammanhang ska också nämnas arkiven efter tingshusbyggnadsskyldige i olika domsagor och härader. Dessa innehåller ofta ritningar på tingshusen. Kartor och ritningar i domstolsarkiven har i regel seriesignum H.

Länsstyrelsearkiven innehåller såväl kartor som ritningar. Det kan röra sig om kartor över olika boställens mark och ritningar över landshövdingeresidensen. Dessa ligger normalt under serie H. I Länsstyrelsen i Uppsala län finns också en mängd plankartor från 1900-talet med seriesignum G och i Länsstyrelsen i Dalarna finns en mängd kartor och ritningar över blandade objekt under seriesignum F.

Ritningar över de olika myndigheternas lokaler återfinns också i *tull- och fängelsearkiven*. *Länsarkitekternas arkiv* innehåller en mängd plankartor och ritningar över bland annat skolbyggnader från 1930-50-talen. *Egnahemsnämndernas arkiv* innehåller en del typritningar över såväl bostadshus som ladugårdar. I *fiskevärderingsnämndernas arkiv* finns kartor över

fiskeområden.

Landsarkivet har också flera *bergmästararkiv*. Dessa innehåller en mängd gruvkartor, ofta i flerskiktsmodell och genombrutna. Även andra typer av kartor finns i dessa arkiv, till exempel sockenkartor och utländska kartor. Bergmästararkivens kartor och ritningar har seriesignum J.

Bland de *enskilda arkiven* är främst bruksarkiven intressanta ur kart- och ritningsperspektiv. Kartorna är givetvis över brukens egendomar och ritningarna är över olika byggnader och konstruktioner inom bruken, allt från herrgårdar till masugnar. Även ett antal maskinritningar finns. I Forsmarks bruks arkiv finns också häradskartor, geologiska kartor och utländska kartor. Även de närbesläktade gårdsarkiven innehåller kartor över egendomarna och ritningar över byggnaderna. Kartor och ritningar i enskilda arkiv har i regel seriesignum J.

Ett företagsarkiv som innehåller en mängd ritningar är Anders Diös AB. Dessa ritningar är dock inte registrerade och har sitt eget söksystem, se nedan.

Sammanfattningsvis kan sägas att landsarkivet kan ha kartor över storskiften, laga skifte och senare lantmåteriförrättningar om det gäller kyrkliga fastigheter eller de bruk och gårdar vars arkiv landsarkivet förvarar. Byggnadsritningar finns över kyrkor, prästgårdar, församlingshem, skolor, tingshus, tullhus, fängelser och vissa herrgårdar. Vanliga gårdar och torp finns normalt inga ritningar till. Däremot kan man hitta ritningar över exempelvis broar, vägar, dammar, trädgårdar, textilier, möbler, fontäner, kyrktuppar, vindflöjlar och gravstenar. På grund av formatet har till kart- och ritningsserierna också förts planscher, en del teckningar och målningar, stora antavlor med mera.

Sökvägar

I forskarsalen söker man enklast kartor och ritningar via databasen Arkis 2. Vill man söka via Internet använder man sig av NAD, Nationella Arkivdatabasen (www.nad.ra.se). Båda dessa alternativ ger möjlighet att söka på valfritt sökord, exempelvis ord i titeln. Det går också att söka på ort, upphovsman, en bestämd tid, eller ett bestämt objekt. Viktigt vid beställning till forskarsalen är att man använder de särskilda beställningssedlar som finns för kartor och ritningar och att kartans objektnummer och placering anges på denna.

Delar av materialet är ännu inte registrerat och därför ej heller sökbart enligt ovan. Då får man pröva att gå till de vanliga arkivförteckningarna där kartor och ritningar kan vara hjälpligt förtecknade, vanligen under signum J. Detta gäller än så länge främst Bergmästararkiven samt de stora bruksarkiven.

Ett par av de större enskilda arkiven bereder större söksvårigheter. För Österby bruk gäller att man i arkivförteckningen först går till en kartförteckning i löpnummerordning och letar upp det man vill se. Därefter går man till en andra kartförteckning, letar upp det önskade numret, och får där placeringen. För Anders Diös AB:s ritningar finns ett alfabetiskt slagordsregister i förteckningspärmen. Där söker man upp önskat objekt och noterar den första siffran för beställningen. Det är volymnumret. Den andra sifferkolumnen utgör aktnumret i den volymen. Dessa register kan vara svåra att använda, fråga därför gärna.